

Dragan ĐUKANOVIĆ i Dejan GAJIĆ¹

UDK: 327.39 (5+497)
Bibliid 0025-8555, 64(2012)
Vol. LXIV, br. 1, str. 53–66
Izvorni naučni rad
Februar 2012.
DOI: 10.2298/MEDJP1201053D

EVROAZIJSKE BEZBEDNOSNE INTEGRACIJE I BEZBEDNOST BALKANA I SRBIJE

APSTRAKT

U radu se analizira domet bezbednosnih integracija na postsovjetskom prostoru i njihov uticaj na bezbednost šireg evroazijskog regiona, kao i Balkana i Srbije. U tom smislu autori ukazuju na glavne organizacione aspekte bezbednosne saradnje na evroazijskom prostoru koje su, u prvom redu, proizvod autohtonih inicijativa država regiona i u okviru kojih se planiraju ili razvijaju konkretne zajedničke snage. Na tom planu najznačajniji rezultati postignuti su u okviru Organizacije ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), nastale na temelju inicijative Rusije i dela bivših sovjetskih republika, kao i Šangajske organizacije za saradnju (ŠOS), koja se temelji na rusko-kineskoj inicijativi. Poseban akcenat u radu stavljen je na bezbednosne aspekte delovanja navedenih organizacija i njihov uticaj na Srbiju i region Balkana, pre svega, sa stanovišta energetske bezbednosti.

Ključne reči: Evroazija, bezbednost, Srbija, Balkan, ODKB, ŠOS.

UVOD

Evroazija predstavlja jedinstvenu kopnenu masu na istočnom delu severne zemljine hemisfere koju zauzimaju kontinenti Evropa i Azija. Mada se u fizičko-geografskom pogledu Evroazija može smatrati jednim kontinentom, veštačka podela na Evropu i Aziju datira još od antičkih

1 Dr Dragan Đukanović, naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail adresa: dragandj@diplomacy.bg.ac.rs; mr Dejan Gajić, istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail adresa: gajicdej@yahoo.com.

vremena.² Linija razgraničenja između dva kontinenta menjala je položaj tokom različitih istorijskih perioda, dok se, i pored brojnih rasprava, kao aktuelna smatra linija koja se kreće duž planinskog venca Ural, toka reke Ural, Kaspijskog jezera, planinskog venca Kavkaz i Crnog mora.

U geopolitičkom smislu termin Evroazija najčešće se koristi kao sinonim za postsovjetski prostor, odnosno teritoriju koju obuhvataju države proistekle iz raspada Sovjetskog Saveza. U tom smislu ovaj prostor obuhvata baltičke države Estoniju, Letoniju i Litvaniju; centralnoazijske države Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Uzbekistan i Turkmenistan; zakavkaskе države: Gruziju, Jermeniju i Azerbejdžan; istočnoevropske države Ukrajinu, Belorusiju i Moldaviju; i Rusiju koja zbog svoje dominantne uloge u regionu predstavlja posebnu celinu.

Kada je reč o delovanju organizacija čiji se delokrug rada odnosi na bezbednost, pre svega onih koje na tom planu planiraju i razvijaju zajedničke snage, navedeni prostor se može smatrati izuzetno dinamičnim. Naime, na evroazijskom/postsovjetskom prostoru funkcionišu međunarodne organizacije sa bezbednosnim atributom koje su nastale na temelju autohtonih inicijativa država regiona, najpre Rusije i Kine — Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB) i Šangajska organizacija za saradnju (ŠOS), i one koje deluju pod patronatom Zapada, odnosno NATO preko svog programa Partnerstvo za mir, skrojenog upravo u svrhu saradnje sa državama nastalim iz raspada SSSR.

Severnoatlanski savez je preko navedenog programa stvorio okvir za saradnju koji je obuhvatio sve postsovjetske države. Rusija u tom kontekstu, kao okosnica nekadašnje federacije i jedna od najjačih sila ima posebno izgrađene mehanizme odnosa sa NATO. Međutim, ona prirodno teži da zaštiti svoje interese u regionu kao i sopstvenu bezbednost, što svakako ne podrazumeva NATO u blizini ili na samim njenim granicama. U tom kontekstu trebalo bi posmatrati i narastajuću potrebu Rusije da u svom okruženju ima države koje nisu pod kontrolom ili uticajem Severnoatlantskog saveza. Pored toga, Rusija želi da zaštiti i svoj najveći izvozni potencijal — energiju, koja u svetlu sve veće potražnje postaje savršena politička alatka. Kina kao regionalna sila u usponu takođe ima interes da proširi svoj uticaj na zemlje u okruženju, ali i sve veću potrebu za energijom.

Bezbednost i stabilnost Balkana kao susednog regiona u velikoj meri zavise od događaja na području Evroazije. Energenti velikim delom na Balkan stižu sa

2 Sanjay Chaturvedi, "Can There be an Asian Geopolitics?", in: Ranabir Samaddar (ed.), *Space, Territory, and the State: New Readings in International Politics*, Orient Longman Private Limited, Hyderabad, 2002, p. 3.

navedenog prostora, a očekuje se da ta količina u budućnosti bude veća. Sa izgradnjom planiranih kapaciteta za transport gasa bezbednost Balkana dobiće i svoju energetska dimenziju. Međutim, iz evroazijskog regiona na balkanski prostor „uvoze” se i različiti nekonvencionalni oblici ugrožavanja bezbednosti, pre svega narkotici, a u paketu sa terorizmom i organizovanim kriminalom.

U Srbiji postoji već poslovična neodlučnost kada je reč o uključenju u evropske integracione procese, dok je u domaćoj javnosti i među političkim elitama prisutna dilema da li bezbednost zemlje tražiti u okviru inicijativa čiji su pokretač zapadne države ili u onima koje dolaze iz Rusije. Stoga pitanja u vezi sa evroazijskim bezbednosnim organizacijama imaju izuzetnu važnost.

BEZBEDNOSNE ORGANIZACIJE NASTALE NA EVROAZIJSKOM PROSTORU KAO REZULTAT RUSKIH INICIJATIVA

Posle samoraspuštanja Varšavskog pakta i raspada SSSR-a, Severnoatlantski savez je nastavio da deluje u okruženju bez rivala izvan izvorno utvrđenih okvira koji se odnose na kolektivnu odbranu u slučaju napada na bilo koju članicu i postao svojevrsna snaga za intervencije na prostorima širom sveta gde postoji minimalna naznaka da je ugrožena bezbednost ili neki od vitalnih interesa Saveza.

Međutim, i pre konačnog raspada bivše republike SSSR započele su novi talas integracionih procesa na prostoru nekadašnje zajedničke države kako bi umanjile posledice raspada i unapredile međusobne odnose.³ Stvorena je Zajednica nezavisnih država (ZND) sa osnovnom namerom da se redefinišu odnosi u različitim oblastima međusobne saradnje na koju su novonastale države nužno bile upućene nakon dugog niza godina. ZND predstavlja najširi okvir povezivanja država na prostoru nekadašnjeg SSSR-a izvan koga su ostale samo tri baltičke države (Estonija, Letonija i Litvanija) koje su svoj put ka integracijama potražile u NATO i EU, dok je Turkmenistan 2005. napustio stalno članstvo ali ima status pridružene članice. Gruzija je posle rata u Južnoj Osetiji avgusta 2008. napustila ZND.⁴

Ubrzo je postalo jasno da među članicama ZND postoji interes za proširivanje saradnje na oblast bezbednosti — Jermenija, Kazahstan, Kirgistan,

3 Videti: Dragan Petrović, *Integracioni procesi na postsovjetskom prostoru*, Pašić i sinovi, Beograd, 2010, str. 22–3.

4 Videti detaljnije: Zoran Kilibarda, „Bezbednosne integracije u postsovjetskom prostoru — Organizacija Ugovora o kolektivnoj bezbednosti”, *Vojno delo*, Vol. 62, br. 1, 2010, str. 96.

Rusija, Tadžikistan i Uzbekistan potpisali su 15. maja 1992. Ugovor o kolektivnoj bezbednosti.⁵ Ugovoru su 1993. pristupili Azerbejdžan, Belorusija i Gruzija, a stupio je na snagu aprila 1994. godine. Ugovor o kolektivnoj bezbednosti imao je slabe institucionalne osnove za dalje unapređenje bezbednosne saradnje, što je postalo očigledno 1999. godine kada su Azerbejdžan, Gruzija i Uzbekistan odbili da potpišu produživanje Ugovora nakon isteka prvog petogodišnjeg roka važenja. Do transformacije u međunarodnu organizaciju pod nazivom Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbednosti (OUKB) došlo je 14. maja 2002. nakon što je odluka o tome pretočena u osnivački akt.⁶ Sa ambicioznije postavljenim ciljevima nego ranije i u većoj meri usmeren na kolektivnu odbranu umesto na bezbednosnu saradnju, ODKB od 2004. godine ima i status posmatrača u Generalnoj skupštini UN. Zemlje osnivači ODKB su Rusija, Belorusija, Jermenija, Kazahstan, Kirgistan i Tadžikistan, dok je Uzbekistan ponovo postao punopravni član 2006. godine.⁷

Drugi značajan oblik integracionih procesa na evroazijskom prostoru u oblasti bezbednosti predstavlja znatno širi okvir za saradnju između država s obzirom da u pogledu teritorije koju obuhvata znatno prevazilazi postsovjetske granice. Šangajska organizacija za saradnju (ŠOS) nastala je na temelju graničnog sporazuma „Šangajske petorke” iz 1996. godine između Kine i susednih zemalja iz centralnoazijskog regiona — Kazahstana, Kirgistana, Rusije i Tadžikistana.⁸ Ovim sporazumom omogućeno je značajno popuštanje graničnih tenzija između Kine i njenih postsovjetskih suseda. Naime, došlo je do povlačenja velikih količina oružja i vojnih snaga iz pograničnih područja što je svakako išlo u prilog Rusiji i centralnoazijskim zemljama jer su na taj način svojim posrnulim privredama umanjile teret vojnih izdataka, dok je Kini to omogućilo da trupe sa postsovjetskih granica premesti na obalni pojas prema Tajvanu. Rečju, države „Šangajske petorke” više nisu predstavljale pretnju jedna drugoj. Kako je sporazum funkcionisao veoma dobro, članice su se usmerile, pre svega, na saradnju u ekonomskoj oblasti. Međutim, bezbednosni aspekt došao je do

5 *Договор о коллективной безопасности*, Содружество Независимых Государств, 15 мая 1992 г, Internet, http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_40703.html, 15/01/12.

6 U domaćoj literaturi prisutniji je naziv Organizacija dogovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB). Na ruskom jeziku: *Организация Договора о коллективной безопасности*.

7 Više o normativnim okvirima delovanja, unutrašnjoj organizaciji i organima ODKB videti u: Dragan Petrović, *Integracioni procesi na postsovjetskom prostoru*, op. cit., str. 81–8.

8 Videti: Alyson J. K. Bailes, Pál Dunay, Pan Guang, Mikhail Troitskiy, *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper No. 17, SIPRI, Stocholm, 2007, p. 4.

izražaja nakon zabrinutosti koju su Rusija i Kina izrazile u vezi sa narastajućim aktivnostima islamskih radikalnih pokreta u Tadžikistanu i Uzbekistanu, kao i prema delovanju talibana u Avganistanu.⁹ U tom smislu, Šangajska petorka je prevazišla okvire graničnog sporazuma i poprimila oblik regionalne bezbednosne strukture koja se bori protiv „tri zla” — separatizma, fundamentalizma i terorizma.¹⁰ Ovi ciljevi su prilikom transformacije Petorke u ŠOS, odnosno njenog institucionalnog definisanja i jačanja, juna 2001. godine, uvršteni u sadržaj „novog” osnivačkog akta grupe kao glavni zajednički bezbednosni cilj.

Dalji razvoj ŠOS i njegovo jačanje kao regionalne bezbednosne strukture odvijalo se uporedo sa širenjem članstva. Tokom 2001. Organizaciji se priključio Uzbekistan kao šesti član, Mongolija je 2004. godine dobila status posmatrača, a 2005. ovaj status su stekli Indija, Iran i Pakistan. Kineski predsednik Hu Đintao (*Hu Jintao*) naglasio je da je uključenje u puno članstvo želja svih država posmatrača, kao i Avganistana. U godini u kojoj ŠOS navršava deceniju postojanja Indija, Iran i Pakistan aplicirali za ulazak u članstvo, uprkos činjenici da se postojećim članicama ne žuri sa proširenjem Organizacije. Tako je pakistanski predsednik Zardari (*Asif Ali Zardari*) obraćajući se učesnicama samita u Astani, glavnom gradu Kirgistana, istakao da je neophodno da se ubrza proces priključenja njegove zemlje u ŠOS, i istovremeno izrazio zadovoljstvo što je i avganistanski predsednik Karzai (*Hamid Karzai*) takođe prisustvovao samitu i aplicirao da Avganistan dobije status posmatrača.¹¹

Navedeni oblici udruživanja država na prostoru Evroazije, uzimajući u obzir i ekspanziju ŠOS, stvorili su sumnje da je na pomolu stvaranje neke vrste vojnog bloka. U okviru obe organizacije negira se postojanje bilo kakvog šireg plana u vezi sa kolektivizacijom odbrane na navedenom prostoru, bez obzira na činjenicu da se u članu 3. Povelje ODKB izričito naglašava da je svrha organizacije da omogući kolektivnu odbranu nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i suvereniteta članica.¹² Takođe, u obe organizacije odlučno se negira mogućnost udruživanja protiv bilo koje države ili grupe država. Štaviše,

9 *Ibidem*, p. 50.

10 Marc Lanteigne, “Security, strategy and the former USSR: China and the Shanghai Cooperation Organisation, in: Shaun Breslin (ed.), *Handbook of China’s International Relations*, Routledge, London, 2010, p. 169.

11 *Pakistan Nudges Afghanistan Away From U.S. Towards Asian Bloc*, June 16, 2011, CNS News, Internet, <http://www.cnsnews.com/news/article/pakistan-nudges-afghanistan-away-us-towa>, 17/01/12.

12 *Устав Организации Договора о коллективной безопасности*, Интернет, <http://www.odkb.gov.ru/b/azg.htm>, 20/01/12

u osnivačkom aktu ŠOS istaknuto je da zajedničko delovanje nije usmereno protiv drugih država ili međunarodnih organizacija.¹³

Institucionalni razvoj dve organizacije praćen je u određenoj meri i razvojem konkretnih oblika vojne saradnje, kako u okviru samih organizacija, tako i na planu međusobne saradnje, što je svakako predstavljalo još jedan indikator da se možda radi stvaranju vojnog bloka. Bez obzira što nijedna od dve organizacije nema izgrađene strukture nalik onima u NATO i da ne postoji obaveza članica da određeni procenat bruto nacionalnog dohotka usmeravaju na odbranu, kao u NATO, vojna saradnja u njihovim okvirima značajno je uznapredovala. Neka vrsta zajedničkih snaga za brzo delovanje veličine 1500 pripadnika sa zajedničkom komandom u Moskvi postojala je u okviru ODKB od 2002. godine. Kasnije su ove snage dostigle veličinu od 4500 pripadnika, ali zbog razmeštaja njihovih delova na udaljenim lokacijama one praktično nisu bile u funkciji i retko su zajedno uvežbavane.

Predsednici zemalja članica ODKB potpisali su 4. februara 2009. u Moskvi sporazum o formiranju Kolektivnih snaga za brzo reagovanje (*Коллективные силы оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности — КСОП*). Glavni zadaci ovih snaga su učešće u sprečavanju i odbijanju oružanog napada, uključujući agresiju i suzbijanje oružanog sukoba; učešće u aktivnostima u borbi protiv međunarodnog terorizma, ilegalne trgovine narkoticima, psihotropnim supstancama i prekursorima, oružja i municije, kao i drugim oblicima transnacionalnog organizovanog kriminala; učešće u sprovođenju mera za zaštitu stanovništva od opasnosti uzrokovanih vojnim akcijama, reagovanje u vanrednim situacijama i humanitarna pomoć.¹⁴ Novoformirane snage ambicioznije su planirane, biće brojnije i mobilnije, pod jedinstvenom komandom i raspoređene na ruskoj teritoriji.

Iz zadataka dodeljenih navedenim snagama vidi se da je izuzetna pažnja posvećena suprotstavljanju nekonvencionalnim oblicima ugrožavanja bezbednosti, naročito onima koji su u vezi sa ilegalnom trgovinom narkoticima. Naime, podaci iz godišnjih izveštaja Kancelarije UN za drogu i kriminal govore o sve većoj proizvodnji i sve većem „izvoznom potencijalu” susednog Avganistana i to u periodu intenzivnog prisustva međunarodnih snaga u ovoj

13 Zoran Kilibarda, „Bezbednosne integracije na postsovjetskom prostoru — Organizacija Ugovora o kolektivnoj bezbednosti”, *Vojno delo*, op. cit., str. 104.

14 *Коллективные силы оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности*, ПРЕСС-РЕЛИЗ 2010, Internet, http://www.mamf.ru/odkb_mamf/ksor/ksor.pdf, 21/06/11, crp 4–5.

državi. Deo profita od ovih aktivnosti odvaja se za finansiranje terorističkih organizacija, dok se kao glavni u poslu sa narkoticama navodi brat aktuelnog predsednika Avganistana Karzajia.¹⁵

ŠOS nije razvijao konkretne zajedničke vojne snage nalik onima u ODKB iako u okviru organizacije od 2004. godine postoji stalno telo — Regionalna protivteroristička struktura sa sedištem u Taškentu — zaduženo za koordinaciju aktivnosti usmerenih ka ostvarivanju postavljenih ciljeva. Od 2002. godine započeto je redovno godišnje održavanje zajedničkih vojnih vežbi delova snaga koje odrede države članice u oblasti suprotstavljanja terorizmu. Prva vežba većeg obima pod okriljem ŠOS nazvana „Koalicija 2003”, održana 2003. godine u graničnim oblastima Kazahstana i Kine, temeljila se na pretpostavci protivterorističkih dejstava u naseljenom mestu i neposredno je uključivala 100 „terorista” i 700 vojnika, dok je ukupno angažovano 1300 pripadnika oružanih snaga Kine, Rusije, Kazahstana, Kirgistona i Tadžikistana, dok je Uzbekistan odbio učešće pozivajući se na, u to vreme, aktivnu saradnju sa NATO i SAD.

Nakon dobijenih pozitivnih ocena u vezi sa navedenom vežbom, i u okviru ODKB je realizovana prva zajednička vežba pod nazivom „Rubež 2004”. Održana je u Kirgistanu na temelju scenarija koji se odnosio na protivteroristička dejstva, pre svega na rasturanje naoružanih nedržavnih aktera vazдушnim napadima. Rusija je obezbedila vazduhoplovnu tehniku potrebnu za vežbu, a ukupno je angažovano 1700 učesnika.

Navedene vežbe predstavljaju prekretnicu u razvoju regionalne saradnje na vojnom planu na evroazijskom prostoru, ali istovremeno ukazuju i na mogućnost intenzivnijeg nadmetanja između Kine i Rusije oko uticaja u centralnoazijskom regionu.

BEZBEDNOST SRBIJE U KONTEKSTU ŠIRENJA RUSKOG UTICAJA NA REGION BALKANA

Tokom posete Beogradu 2009. godine ruski predsednik Dmitri Medvedev (*Дмитрий Медведев*) izneo je ideju o novoj evropskoj bezbednosnoj arhitekturi prema kojoj bi Srbija imala veoma značajnu ulogu, a ubrzo je i ruski ministar za vanredne situacije Sergej Šojgu (*Сергей Шойгу*) istakao kako će Srbija kao

15 Videti: Rupert Cornwell, “Karzai’s brother on CIA payroll”, 29. 10. 2009, *The Independent on Sunday*, Internet, <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/karzais-brother-on-cia-payroll-1811154.html>, 15/01/12.

deo Evrope biti deo zajedničke koncepcije evropske bezbednosti.¹⁶ Nakon ovih izjava ruskih zvaničnika manji delovi celokupnog plana postali su dostupni široj javnosti, a među njima i četiri glavna – prvi deo ukazuje na osnovne principe međudržavnih odnosa uključujući one o poštovanju suvereniteta i reafirmaciji osnovnih principa Povelje UN; drugi ističe da nijedna država ili organizacija ne može imati ekskluzivno pravo na bezbednosnu politiku, što dovodi u pitanje aktuelnu ulogu Severnoatlantskog saveza; treći deo fokusiran je na proceduralna pitanja u vezi sa pregovorima o rešavanju regionalnih kriza; četvrti se odnosi na mere usmerene protiv svih vrsta bezbednosnih pretnji što podrazumeva i izgradnju protivnuklearnog raketnog štita na prostoru jugoistočne Evrope.¹⁷

Deo o postavljanju raketnog štita posebno je značajan s obzirom da Rusija mora hitno da napravi protivmeru postavljanju projektila od strane NATO u neposrednoj blizini Kalinjingradske oblasti, ruske enklave gde je stacionirana ruska Baltička flota. U tom smislu, Srbiju je moguće posmatrati kao jedinu realnu rusku opciju na prostoru Balkana s obzirom na činjenicu da nije dublje uključena u Severnoatlantske strukture, kao i na tradicionalne veze sa Rusijom. S tim u vezi, na prvi pogled izgleda da su ovakvi planovi razmatrani u uskim krugovima. Međutim, izjava ruskog ambasadora u Beogradu Aleksandra Konuzina (*Александр Васильевич Конузин*) o mogućnosti da Rusija izgradi nuklearnu elektranu u Srbiji, data krajem novembra 2009. godine, može da stvori utisak i da se o sličnoj opciji za izgradnju protivnuklearnog raketnog štita ozbiljnije razmišlja.

Rusija na prostoru Balkana ima konkretan interes koji je u funkciji upotrebe energije kao pouzdanog i dugoročnog strategijskog sredstva za vršenje političkih pritisaka, što je, istovremeno, jedan od osnovnih načina ruskog suprotstavljanja ekspanziji Severnoatlantskog saveza. Reč je o izgradnji ogranka gasovoda „Južni tok” kroz Srbiju koji bi tokom 2015. godine trebalo da bude pušten u rad. Planirani godišnji kapaciteti navedenog cevovoda iznosili bi do 63 milijardi kubnih metara gasa.¹⁸ Trasa izgradnje budućeg gasovoda kreće se linijom koja će ići ispod Crnog mora, kroz Bugarsku, gde se račva na

16 Filip Ejodus, *Vojno neutralna Srbija i „nova” evropska bezbednosna arhitektura*, Internet, http://www.filipejdus.net/2009_11_01_archive.html, 15/01/2012.

17 Aleksandar Fatić, “A Strategy Based on Doubt: Russia Courts Southeast Europe”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 31, No. 3 (December 2010), p. 446.

18 Janusz Bugajski, *Georgian Lessons: Conflicting Russian and Western Interests in the Wider Europe*, Center for Strategic and International Studies, Washington D. C., 2010, p. 103.

jednu granu koja preko Grčke vodi ka Italiji i drugu, koja preko teritorija Srbije, Hrvatske, Slovenije i Mađarske vodi ka Austriji.¹⁹ Takođe, jedna lokalna grana gasovoda odvojila bi se iz Srbije ka Bosni i Hercegovini. Pored navedenog gasovoda, planira se i izgradnja naftovoda Družba Adrija trasom koja se kreće od ruskog grada Samare preko teritorija Belorusije, Ukrajine, Slovačke, Mađarske i Hrvatske do terminala na jadranskom ostrvu Krk.²⁰ Ne treba prevideti ni činjenicu da Rusija ubrzano kupuje i kompanije koje se bave preradom i distribucijom energenata širom Balkana prevazilazeći na taj način okvire dobavljača osnovne sirovine. Time Rusija uspostavlja čvrst oslonac za dugoročno prisustvo na Balkanu obezbeđujući sebi ulogu glavnog snabdevača goriva u regionu i istovremeno vezuje strategiju energetske bezbednosti za vojnu strategiju čiji je glavni cilj suprotstavljanje širenju NATO.

Pitanja u vezi sa energijom i energentima Rusija u sve većoj meri dovodi u kontekst izgradnje širih strateških savezništava sa zemljama Balkana. Ovakve namere naišle su na pozitivan odgovor samo u Srbiji što je rezultiralo sporazumom Rusije i naše zemlje o osnivanju humanitarnog centra za reagovanje u vanrednim situacijama, što je u javnosti predstavljeno kao plan za izgradnju ruske vojne baze.²¹ Plan su 21. oktobra 2009. godine u Beogradu potpisali ministar unutrašnjih poslova Srbije Ivica Dačić i ministar za vanredne situacije Rusije Sergej Šojgu. Tom prilikom dvojica ministara ukazali su na značaj formiranja zajedničkog humanitarnog centra u Nišu za brzo reagovanje u slučaju vanrednih situacija kao što su požari, poplave ili zemljotresi.²² Posle potpisivanja dinamičkog plana o aktivnostima na tom planu dvojica ministara naglasila su da bi humanitarni centar trebalo da preraste u regionalni radi pružanja brze i efikasne pomoći ostalim državama regiona jugoistočne Evrope u vanrednim situacijama. Centar, koji bi trebalo da bude formiran 2012. predstavljaće dobro opremljenu logističku bazu u čijim okvirima će da deluje i zajednički protivminski centar. Lokacija je odabrana zbog postojanja

19 Jeffrey Mankoff, "Eurasian energy security", *Council Special Report No. 43*, February 2009, p. 20.

20 Videti: „Družba Adria: Naftovod uvjet za plinovod”, *Jutarnji list*, Zagreb, 19. 06. 2010, Internet, <http://www.jutarnji.hr/druzba-adria/840443/>, 15/01/2012.

21 Branka Trivić, „Stratfor: Centar u Nišu može postati ruska baza”, Radio Slobodna Evropa, Internet, 23. oktobar 2009, http://www.slobodnaevropa.org/content/rusija_srbija_stratfor/1859651.html, 15/06/11.

22 Videti: „Потписан план о центру у Нишу”, РТВ Б92, 21. октобар 2009, Internet, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=10&dd=21&nav_id=387854, 15/06/11.

aerodroma i dobre infrastrukture, a jedan od razloga verovatno se odnosi i na blizinu mesta ulaska gasovoda Južni tok na teritoriju Srbije.

Očekivanja, odnosno sumnje, da bi navedeni humanitarni centar bilo moguće u vrlo kratkom roku transformisati u rusku vojnu bazu, prvu van postsovjetskog prostora posle raspada SSSR, imaju opravdanje u činjenici da rusko Ministarstvo za vanredne situacije raspolaže značajnim vojnim snagama — unutrašnjom vojskom koju sačinjava oko 50.000 pripadnika uz dodeljene vazduhoplovne i mornaričke efektivne, kao i teško naoružanje. Osnovna delatnost navedenih snaga odnosi se na angažovanje u otklanjanju posledica prirodnih i tehničkih katastrofa, ali upotreba teškog naoružanja, kao i dugogodišnje angažovanje Sergeja Šojgua na poziciji resornog ministra i člana Saveta za nacionalnu bezbednost, odnosno njegova značajna uloga u ruskoj bezbednosnoj politici, mogu da ukažu i na drugačiji karakter misija navedenog ministarstva. Međutim, svaka vrsta intenzivnije međudržavne saradnje na ekonomskom planu ili na suzbijanju posledica prirodnih i tehničkih katastrofa može u određenom trenutku da postane solidna osnova za vojnu saradnju. Stoga izgradnja humanitarnog centra u Nišu ne mora nužno da predstavlja indikator izgradnje vojne baze.²³

Otvaranje prve ruske (humanitarne) baze van matične teritorije može se posmatrati i u kontekstu izmenjenih prioriteta ruske vojne strategije, što je formalizovano početkom 2010. godine u novoj vojnoj doktrini Ruske Federacije, koji podrazumevaju konvencionalnu odbranu kao osnovno sredstvo za zaštitu spoljnih bezbednosnih interesa Rusije.²⁴ Ovakva strategija uključuje izgradnju platforme izvan sopstvene teritorije, što bi u kontekstu daljeg širenja NATO na prostoru Balkana praktično bilo nemoguće. Tako se Srbija pojavila kao jedina država u regionu koja je pokazala spremnost da svoje strateško partnerstvo sa Rusijom upotpuni i izgradnjom baze (diskutabilne namene) na sopstvenoj teritoriji. U tom smislu, Srbija je odstupila od stava koji deli većina balkanskih država prema evroatlantskim integracijama i punopravnom članstvu u NATO i u tom smislu se udaljila od Severnoatlantskog saveza.

Dok preostale balkanske države koje već nisu integrisane u NATO svoju budućnost vide u potpunij integraciji u ovaj savez, Srbija je neodlučna kada se

23 Branka Trivić, „Stratfor: Centar u Nišu može postati ruska baza”, Radio Slobodna Evropa, op. cit.

24 *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Approved by Russian Federation Presidential Edict on 5 February 2010, Internet, http://www.sras.org/military_doctrine_russian_federation_2010, 15/01/11.

radi o daljem napredovanju u okviru evroatlantskih struktura i računa na rusku stratešku podršku. Ovo se naročito odnosi na rusku podršku u vezi sa nasilnim otcepljenjem južne srpske pokrajine, a u novije vreme sve su izraženiji i zahtevi vlastima za upućivanje posmatrača i učlanjivanje u evroazijske bezbednosne organizacije nastale na temelju ruskih inicijativa.²⁵ Međutim, postoje mišljenja da Srbija ne bi trebalo da pristupi ODKB iz tri razloga — prvi se odnosi na činjenicu da je okružena NATO članicama tako da bi ulazak u neki drugi vojno-politički savez stvorio dodatne tenzije u regionu; drugi razlog je da ulazak u NATO ne predstavlja uslov za pristupanje EU, ali je ulazak u drugi savez prepreka evrointegracijama; treći razlog odnosi se na nedovoljnu artikulisanost Rusije prema širenju ODKB van postsovjetskog prostora.²⁶

Ruski ambasador u Beogradu Aleksandar Konuzin je, govoreći o predlogu predsednika Medvedeva da se Srbija priključi ODKB, u određenoj meri opovrgao tvrdnje o nezaineresovanosti Rusije o širenju Organizacije van postsovjetskog prostora i izneo ocenu da bi to svakako išlo u prilog Srbiji. Takođe je naznačio da takav aranžman nije usmeren protiv NATO već prema zajedničkim interesima u pogledu ostvarivanja cilja opšte bezbednosti. Ambasador Konuzin je istakao da se u Skupštini Srbije vodi rasprava o dobijanju posmatračkog statusa u Skupštini ODKB, ocenio da u tome nema ničeg spornog i pojasnio da članstvo u Organizaciji garantuje bezbednost svih članica bez obzira na obaveze koje proističu iz članstva u raznim savezima, kao i da bi to predstavljalo odraz neutralnog i viševektorskog karaktera srpske politike.²⁷

ZAKLJUČAK

Nesumnjivo je da su evroazijski integracioni procesi u oblasti bezbednosti i uspostavljanja čvršće vojne saradnje između zemalja regiona poslednjih godina u punom zamahu. Dostignute forme zajedničkog delovanja na bezbednosnom planu svakako imaju dovoljno potencijala za budućnost, dok

25 Gojko Vlaović, „Srbija treba da bude posmatrač u ODKB”, *Danas*, 24. maj 2011, Internet, http://www.danas.rs/danasrs/politika/srbija_treba_da_bude_posmatrac_u_odkb.56.html?news_id=215927, 15/01/12.

26 Ljiljana Saletović, „Da li je OUKB alternativa NATO-u”, *Akter*, 11. 10. 2010, Internet, <http://www.slobodanjovanovic.org/2010/10/12/da-li-je-oukb-alternativa-nato-u/>, 15/01/12.

27 „Konuzin: Rusija nije protiv evrointegracije Srbije”, *S media*, 9. jun 2011, Internet, <http://www.smedia.rs/vesti/vest/66504/Aleksandar-Konuzin-EU-Evrointegracije-Konuzin-Rusija-nije-protiv-evrointegracije-Srbije.html>, 15/01/12.

aspiracije za članstvom u njima upućuju na zaključak da će možda samo mali delovi evroazijskog regiona ostati neintegrisani.

Dalji razvoj zajedničke bezbednosne komponente evroazijskih država svakako će zavisiti od odnosa na relaciji Moskva – Peking, s obzirom da u perspektivi interesi dve sile mogu da dođu u konflikt, posebno kada je reč o energetskom segmentu bezbednosti. Rusija je u pogledu izvoza svojih energetskih potencijala više okrenuta ka Evropi, jer je u tom pravcu ruska infrastruktura razvijenija, a cena energenata koja može da se postigne veća, tako da ne postoji razlog da se Rusija odrekne zarade. Pored energetske, najuspešnija izvozna grana Rusije odnosi se na oblast naoružanje. S druge strane, Kina zbog sve većeg rasta obima proizvodnje u svim oblastima ima povećane potrebe za energentima i u tom smislu su njeni pogledi upereni ka prostranstvima Sibira, dok tehnologiju proizvodnje naoružanja uspešno osvaja.

Ne bi trebalo zaboraviti ni interese ostalih država regiona, kao ni činjenicu da dobar deo njih pripada nuklearnom klubu, a najmanje bi trebalo zanemariti interese Severnoatlantskog saveza i njegovih tvoraca kojima je prisustvo u blizini ruskog mekanog trbuha od vitalnog značaja.

Kada se radi o bezbednosti Balkana, na prvi pogled se ne uočava neki bitniji uticaj navedenih evroazijskih organizacija. Većina balkanskih država već je potpuno integrisano u evroatlantske strukture, a one koje nisu na dobrom su putu da to učine. U tom smislu, još uvek je nerealno očekivati da bi kao deo izmenjene ruske bezbednosne strategije ili kao odraz želja jednog dela srpske javnosti u bližoj budućnosti moglo da dođe do instalacije određenih sistema naoružanja na teritoriji Srbije i dubljeg uključivanja u evroazijske bezbednosne integracije.

LITERATURA

1. Chaturvedi, Sanjay, "Can There be an Asian Geopolitics?", in: Ranabir Samaddar (ed.), *Space, Territory, and the State: New Readings in International Politics*, Orient Longman Private Limited, Hyderabad, 2002.
2. Petrović, Dragan, *Integracioni procesi na postsovjetskom prostoru*, Pašić i sinovi, Beograd, 2010.
3. Kilibarda, Zoran, „Bezbednosne integracije na postsovjetskom prostoru — Organizacija Ugovora o kolektivnoj bezbednosti”, *Vojno delo*, Vol. 62, br 1, 2010.
4. *Договор о колективній безпеці*, Содружество Незавісими́х Государств, 15 мая 1992, Internet, http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_Docum_ID_40703.html, 15/06/11.

5. Bailes, Alyson J. K., Dunay, Pál, Guang, Pan and Troitskiy, Mikhail, *The Shanghai Cooperation Organization*, SIPRI Policy Paper No. 17, SIPRI, Stockholm, 2007.
6. Lanteigne, Marc, "Security, strategy and the former USSR: China and the Shanghai Cooperation Organisation, in: Shaun Breslin (ed.), *Handbook of China's International Relations*, Routledge, London, 2010, p. 169.
7. Pakistan Nudges Afghanistan Away From U.S. Towards Asian Bloc, June 16, 2011, CNS News, Internet, <http://www.cnsnews.com/news/article/pakistan-nudges-afghanistan-away-us-towa>, 17/01/12.
8. *Устав Организации Договора о коллективной безопасности*, Интернет, <http://www.odkb.gov.ru/b/azg.htm>, 20/01/12
9. *Коллективные силы оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности*, ПРЕСС-РЕЛИЗ 2010, Интернет, http://www.mamf.ru/odkb_mamf/ksor/ksor.pdf, 21/01/12.
10. Cornwell, Rupert, "Karzai's brother on CIA payroll", 29. 10. 2009, *The Independent on Sunday*, Internet, <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/karzais-brother-on-cia-payroll-1811154.html>, 15/01/12.
11. Ejodus, Filip, *Vojno neutralna Srbija i „nova” evropska bezbednosna arhitektura*, Internet, http://www.filipejodus.net/2009_11_01_archive.html, 15/01/2012.
12. Fatić, Aleksandar, "A Strategy Based on Doubt: Russia Courts Southeast Europe", *Contemporary Security Policy*, Vol. 31, No. 3 (December 2010).
13. Bugajski, Janusz, *Georgian Lessons: Conflicting Russian and Western Interests in the Wider Europe*, Center for Strategic and International Studies, Washington D. C. 2010.
14. Mankoff, Jeffrey, "Eurasian energy security", *Council Special Report No. 43*, February 2009.
15. „Družba Adria: Naftovod uvjet za plinovod", *Jutarnji list*, Zagreb, 19. 06. 2010, Internet, <http://www.jutarnji.hr/druzba-adria/840443/>, 15/01/2012.
16. Trivić, Branka, „Stratfor: Centar u Nišu može postati ruska baza", Radio Slobodna Evropa, Internet, 23. oktobar 2009, http://www.slobodnaevropa.org/content/rusija_srbija_stratfor/1859651.html, 15/01/12.
17. „Potpisan plan o centru u Nišu", RTV B92, 21. oktobar 2009, Internet, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=10&dd=21&nav_id=387854, 15/01/12.
18. *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Approved by Russian Federation Presidential Edict on 5 February 2010, Internet, http://www.sras.org/military_doctrine_russian_federation_2010, 15/01/12.
19. Vlaović, Gojko, „Srbija treba da bude posmatrač u ODKB", *Danas*, 24. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/politika/srbija_treba_da_bude_posmatrac_u_odkb.56.html?news_id=215927, 15/01/12.

*Gajić. D., Evroazijske bezbednosne integracije i bezbednost Balkana i Srbije , MP 1, 2012
(str. 53–66)*

20. Saletović, Ljiljana, „Da li je OUKB alternativa NATO-u”, *Akter*, 11. 10. 2010, Internet, <http://www.slobodanjovanovic.org/2010/10/12/da-li-je-oukb-alternativa-nato-u/>, 15/01/12.

Dr. Dragan ĐUKANOVIĆ and Dejan GAJIĆ

**EURO-ASIAN SECURITY INTEGRATIONS AND SECURITY
OF THE BALKANS AND SERBIA**

ABSTRACT

The authors analyse the range of security integrations in the post-Soviet area and their impact on security of the broader Euro-Asian region, the Balkans and Serbia. In that regard, they point to the main organisational aspects of security co-operation in the Euro-Asian space that have primarily resulted from the autochthonous initiatives from the states in the region within which they plan or develop specific common forces. The most significant results have been achieved within the Collective Security Organization (CSTO) that was established on the initiative of Russia and a part of the former Soviet Republics, as well as within the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), which was established on the initiative of Russia and China. Special emphasis in the paper is given to the security aspects of acting of the organisations mentioned above and their influence on Serbia and the Balkans, taking into consideration, above all, energy security.

Key words: Euro-Asia, security, Serbia, Balkans, CSTO, SCO.